

SUODGOVORNOST KAO TEOLOŠKO NAČELO DANAŠNJEG PASTORALNOG DJELOVANJA

BONO ZVONIMIR ŠAGI*

Kapucinski samostan
260.1:253
Varaždin, Hrvatska
2004.

UDK

Primljeno: rujan

Sažetak

Polazeći od ekleziologije Drugoga vatikanskog sabora članak ukazuje kako je pojam suodgovornosti duboko ukorijenjen u naravi i poslanju Crkve. Crkva je, s jedne strane, pozvana svjedočiti evanđeoske vrednote u svijetu te svaki krštenik, snagom svjedočkog poziva i obveze čitanja znakova vremena, treba razvijati svijest suodgovornosti za društvena zbivanja. S druge strane, suodgovornost proizlazi iz same naravi crkvenog zajedništva te znači primjenu koncilske ideje kolegijaliteta na samu bazu. U pastoralnoj praksi to znači zajedništvo rada, izgradnju suradničkih odnosa, jačanje pastoralne duhovnosti kao uzajamne suodgovornosti za cjelovitost crkvenog poslanja, prisutnost duha inicijative i poštivanja dogovora te razvijanje svijesti o potrebi konstruktivne kritičnosti nasuprot «dobre» poslušnosti.

Ključne riječi: suodgovornost, pastoralno djelovanje, suradnički odnosi, zajedništvo, stvaralačka odgovornost, konstruktivna kritičnost

Uvod

U teološki praktičnom pristupu ovoj temi potrebno je najprije nešto reći o samom pojmu suodgovornosti (corresponsabilitas). Jedva bismo i samu tu riječ mogli naći u moralno-teološkoj literaturi, a vrlo rijetko, tek tu i tamo, u pastoralno-praktičnoj. Nalazimo je tek samo opisno u sklopu i kontekstu strukturalnih odnosa, organizacijskih oblika i uloga pojedinih osoba u nekom

* Bono Zvonimir Šagi, dipl. theol., Kapucinski samostan, Kapucinski trg 7, 42000 Varaždin, Hrvatska

društvu. Izričito je nema ni u dokumentima Drugoga vatikanskog koncila, a nema je čak ni u Crkvenome zakoniku iz 1983. No to ne znači da ono što *suodgovornost* sadrži nije prisutno u različitim sklopovima pojma *odgovornosti* osoba u zajednici, društvu. U svim tim dokumentima, razumljivo, dominira riječ i pojam »odgovornost« – odgovornost osoba ili *osobna odgovornost*. Tu i tamo naići ćemo i na pojam *društvene* odgovornosti. Dakako, suodgovornost se ne može tumačiti odjelito od osobne odgovornosti pojedinih članova neke ljudske skupine, zajednice, društva.

Razlog da se termin *suodgovornost* nije jače ukorijenio možda je u bojazni da se ne bi pomiješao s tzv. *kolektivnom odgovornošću*, pojmom koji su rabili, u dosta nejasnim sklopovima, ideolozi i političari propalog socijalizma. Isto je tako opravdan oprez paraleliziranja *kolektivne odgovornosti* i *kolektivne krivnje*, što se posebno usložnjava u raspravama o strukturalnom grijehu ili grijehu struktura,¹ uz današnja mnoga raščišćavanja i pročišćavanja povijesne memorije. Isto je tako, osobito u ekleziološkom smislu, problem pojma suodgovornosti i u tome što on sam po sebi sugerira i pojam *suodlučivanja*, što pak u hijerarhijski uređenoj zajednici treba posebno uzeti u obzir.

Potrebno je stoga pojam suodgovornosti tako tumačiti da nikad ne bude izgubljena odgovornost pojedine ljudske osobe. Osobna odgovornost i suodgovornost neodvojive su unutar organizirane ljudske zajednice. Moralna svijest odgovornosti za opće dobro unutar zajednice neodvojiva je od svijesti suodgovornosti u svemu što se (ne)čini unutar zajednice, prema određenom udjelu pojedinog subjekta.

1. Suvremeni kontekst govora o suodgovornosti

Iako se termin *suodgovornost* rijetko susreće u suvremenoj teološkoj literaturi, ipak se sve više nameće po samoj naravi stvari u analizama suvremenih zbivanja u organiziranim ljudskim skupinama, bilo na društvenim bilo na crkvenim razinama. Ako se promišljaju suvremeni društveni procesi, posebno oni koji se vezuju uz globalizaciju, uz sve otvorenija pluralna demokratska civilna društva, brzi napredak znanosti i tehnologije, naročito biotehnologije, nužno se mora tragati za etičkim konsenzusom, a to ujedno znači za praktičnom suodgovornošću između osoba, između ljudskih skupina, naroda, svijeta. Traganja za zajedničkim etičkim minimumom najvažniji su imperativ u smjeru razrješavanja suvremenih kriza kao što su nuklearna, ekološka i demografska

¹ Usp. B. Z. ŠAGI, Kolektivna krivnja ili strukturalni grijeh, u: *Kana* 2 (1989).

kriza ili pak, kriza identiteta, koju možemo možda nazvati i etničko-kulturološkom (pomicanje stanovništva - migracije, sučeljavanje ljudskih skupina, kultura, religija, civilizacija). Svako otvaranje upućuje na dijalog i uzajamnost, koja uključuje suodgovornost na putu međusobnog prožimanja.

Što se Crkve tiče, ona je Drugim vatikanskim koncilom (1962. – 1965.) svjesno i promišljeno ušla u proces otvaranja modernome, sve više sekulariziranome svijetu, zato je morala pokrenuti unutar sebe same oživljavanje svijesti svoga poslanja, svojih zadaća što ih je primila od Krista za svijet, te proces prilagodbe svojih struktura, kako bi postale djelotvornije. Sve to pak upućuje na probuđenu svijest odgovornosti prema cjelini poslanja i zadataka. Ta oživljena svijest odgovornosti uključuje i obnovljenu svijest aktivnog pripadanja Crkvi, probuđene svijesti o bitnoj dimenziji crkvenosti u kršćanskoj duhovnosti. Poslanje je jedno, a službe i izvršitelji mnogi, zato treba tragati za modelom koji bi omogućio efikasnost cjeline, cijelog crkvenoga tijela. Uz promišljanje crkvenosti, Crkve u suvremenome svijetu, ipak se, već i za samog trajanja Koncila, porodilo i govor o suodgovornosti, iako kao termin nije ušao u same dokumente. Suodgovornost ulazi u pokoncilna pastoralna promišljanja Crkve na svim njezinim razinama.

U našim okolnostima pokoncilskog vremena Tomislav Šagi-Bunić je knjizi svojih sabranih radova (dva sveska) dao naslov *Vrijeme suodgovornosti*. Pozvao se na kard. J. Suenensa, koji je već 1965. u jednom svom predavanju, pod naslovom »Pastoralne posljedice Drugoga vatikanskog sabora«, naglasio da je većma nego o krizi poslušnosti i krizi autoriteta potrebno govoriti o »krizi odgovornosti« jer je, u stvari, nužno da zavlada *suodgovornost*. Polazeći od cjelovite vizije Koncila, kard. Suenens je smatrao da je središnja ideja, ključ praktičnog razumijevanja Koncila, »misijska *suodgovornost* sveukupne Crkve«.²

Na crti te koncilske obnove Crkve i stalno dinamičnog programiranja i izvršavanja njezinih pastoralnih zadaća neizbježno je tragati za što jasnijim modelom praktične suodgovornosti. Sama riječ šire i dublje izriče načelo i funkciju odgovornosti osoba u zajednici. Pojam odgovornosti pretpostavlja odgovornost pred nekim višim autoritetom za ono što mu je povjereno ili zadano, a suodgovornost, ne isključujući osobnu odgovornost za pojedini sektor povjeren pojedincu, načelno upućuje na svjesnost odgovornosti i za cjelinu. »Prava suodgovornost očituje se tek onda kad svaki pojedinac osjeća dužnost da

² Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, KS, Zagreb, 1981, str. VI.-VII.

se brine za cjelinu, bez obzira na konkretnu raspodijeljenost odgovornosti po segmentima radi efikasnijeg funkcioniranja cjeline.«³

Za pastoral u današnjim okolnostima vrlo pokretljiva svijeta, to je veoma važno imati na pameti. Nipošto se ne smije zanemariti opasnost suvremenoga religioznog individualizma koji u velikoj mjeri prodire i u Crkvu, pa na određen način zahvaća i svećenike, kao i pastoralne djelatnike-laike, koji se sve više trebaju uključiti u aktivno sudjelovanje u crkvenome poslanju. Danas se često čuje i od kršćana: »Ja vjerujem na svoj način«! Ili pak: »Ne treba mi nikakvih pravila.« Govor o načelu i svijesti suodgovornosti u pastoralu, ujedno je i govor o svijesti dobro shvaćene crkvenosti.

Odgovornost i suodgovornost u sadašnjem kontekstu treba osobito povezati uz vrlo naglašena ljudska prava i slobode, često shvaćena na individualistički način. Koncil je na to upozorio, govoreći o vjerskim slobodama ovim riječima: »Kod upotrebe svake slobode treba paziti na moralno načelo osobne i društvene odgovornosti: u vršenju svojih prava pojedini ljudi i društvene skupine vezani su moralnim zakonom da se obaziru i na prava drugih i na svoje dužnosti prema drugima i na opće dobro svih.«⁴ Pojam društvene odgovornosti, ovdje spomenut, možemo uzeti u smislu suodgovornosti.

2. Suodgovornost današnjeg pastoralu za sutra

Načelo suodgovornosti u pastoralu proistječe iz samog poimanja Crkve kao zajednice i ujedno kristološke institucije. Zato je za današnji dinamičan pastoral ključno dvoje. Prvo, shvatiti da je Crkva otajstveno zajedništvo i vidljiva zajednica. Zajedništvo koje seže sve do eshatona – prikuplja se, gradi se kao hram Kristove prisutnosti, kao Otajstveno Tijelo Kristovo, uspinje onamo gdje je On, u Božjoj slavi – i vidljiva zajednica. Ali, ono je ujedno i institucija od Krista ustanovljena, koja se tijekom vremena stalno organizira, strukturira – predaje što je i primila, ali na efikasan način, primjeren vremenu, kulturi, itd. Drugo, shvatiti pastoralnu dimenziju Crkve – njezina je svrha u vremenu – poslanje! Za sve to joj je poslan Duh Sveti, koji u Crkvi, i po Crkvi, nastavlja i izvršava djelo Kristovo.

Ako pastoral shvatimo u bitnome, kao nastavljanje u Crkvi i kroz Crkvu Kristova spasiteljskog djela, onda ga treba promatrati kroz samu Crkvu, njezinu

³ *Ondje*, str. XI.

⁴ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dignitatis humanae*, br. 7, u: *ISTI, Dokumenti*, KS, Zagreb, 1980.

prisutnost u konkretnome društvu, i kroz njezino cjelovito poslanje u svijetu. Nijedna autentična pastoralna djelatnost nije tako osobna da ne bi bila ujedno i crkvena, tj. na određen način zajednička i institucionalna. U tome se temelji i suodgovornost. Suodgovornost zato možemo shvatiti kao *bitnu nutarnju dimenziju pastorala* kao takvog. Ne ulazeći sada detaljnije u ekleziološka razmatranja, zadržat ćemo se samo na pastoralnoj zadaći Crkve kao organizirane zajednice u suvremenom ljudskom društvu. Najvažnijom se na toj crti čini analiza položaja crkvene zajednice u pojedinom društvu, društvenom sustavu i procjena što i kako može i treba izvršavati svoje poslanje.

Prvo pitanje više je opće: Što je, konkretno, crkvena zajednica u ljudskom društvu? Kršćanska vjera, kao uostalom više-manje sve vjere, u sebi sadrži univerzalnu tendenciju da svojim vrijednostima prožme cijelu ljudsku zajednicu, zato je u povijesti bilo razdoblja u kojima se vjerska zajednica jednostavno poistovjećivala s ljudskom zajednicom. Tako smo imali “vjerska” društvena uređenja, kršćansko društvo, islamsko, itd. Ta “vjerska” društvena uređenja ipak nisu nikad mogla biti doista posve isto ono što bi morala biti u pravom smislu religiozna, odnosno kršćanska zajednica. Uvijek je postojao određen stupanj raskoraka. Zbog toga opći položaj crkvene zajednice unutar ljudske zajednice moramo vidjeti u interakcijskom smislu.

Crkvena zajednica je u ljudskoj zajednici, društvu, ali nije isto što i društvo, društvena zajednica, ne samo po onim svojim teološkim elementima ukoliko je zajednica “vjere, nade i ljubavi” (usp. LG, 8), nego i kao zajednica ljudskih osoba, jer ima i svoje vlastite religiozne ciljeve. Ona je zbog toga uvijek u nekom suodnosu s društvenom zajednicom. Taj suodnos zato i svjesno mora razvijati. Ako kršćansku zajednicu promatramo kroz njezin služiteljski karakter, možemo reći da je prvenstveno njezin zadatak tražiti put kako da uspostavi djelotvorne odnose s konkretnim društvom, društvenom zajednicom, kako da svojim vrijednostima pomogne ljudsku zajednicu, jer se u “ljudskom”, u svojim humanim ciljevima podudara sa svrhom ljudske zajednice.

Pastoralna konstitucija Drugoga vatikanskog sabora *Gaudium et spes* u tom smislu izlaže služiteljski karakter kršćanske zajednice prema svemu čovječanstvu. Odmah u uvodu kaže: “Kršćansku zajednicu naime sačinjavaju ljudi, koje u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti na njihovu hod prema Očevu Kraljevstvu. Oni su primili poruku spasenja da je iznesu pred svakoga. Zato zajednica doživljava sebe doista usko povezanom s ljudskim rodом i s njegovom poviješću” (GS 1). Crkva sebe i svoj položaj u svijetu, u ljudskoj zajednici, shvaća kao službu čovjeku. “Crkvu pri tome ne vodi nikakva zemaljska ambicija, ona želi samo jedno: nastavljati pod vodstvom Duha Tješitelja djelo samoga Krista koji je došao na svijet da posvjedoči istinu (usp. Iv

18,37), da spasi, a ne da sudi; da služi a ne da mu drugi služe” (GS 3). Njezin je opći položaj, dakle, služiteljski. U tome je suodgovornost kao neizostavna dimenzija služiteljske, tj. pastoralne svijesti svih članova crkvene zajednice – svaki svoj dio na svome mjestu na izgradnju cjeline!

Drugo je pitanje u kontekstu položaja kršćanske zajednice kao vidljivog udruženja ljudskih osoba: Što ona unosi u ljudsku zajednicu – u društvo, ili, drugim riječima, koja joj je društvena funkcija? Odgovor što ćemo ga dati nije kompletan, ali je dovoljan da izrazi ono najbitnije. Kršćanska zajednica svojim postojanjem u ljudskoj zajednici svjedoči vrednotu *bratstva* (usp. Mt 23,8-9), temeljne *jednakosti* svih ljudi (usp. LG 32), *zajedništvo* u međusobnom prihvaćanju različitosti i solidarnosti u *bratskoj ljubavi* (usp. Iv 13,34-35). Ljubav je ciljna vrednota Crkve (usp. 1Kor 13,8.13), na ostvarenje koje ona poziva sve ljude time što je sama ostvaruje.

Logična posljedica bratstva, jednakosti ljudskog dostojanstva, solidarnosti, bratske ljubavi jest *angažman*, koji nije samo u proklamaciji vrednota, nego u njihovu ostvarivanju. Zato kršćanska zajednica, čak i na nesvjestan način, tim svojim vrednotama sudjeluje u dozrijevanju čovječanstva. No to vrijedi samo onda ako te vrednote doista imaju bar neko ostvarenje u samoj Crkvi. One se moraju praksom posvjedočiti. Važno je stoga da crkvena zajednica postane svjesna tih svojih zadataka. Tu je opet bitna svijest suodgovornosti.

Problem u ostvarivanju kršćanskih vrednota za crkvenu zajednicu nalazi se u neprestanoj *potrebi uključivanja u sustave društvenih odnosa* na autentičan, sebi svojstven način. To nipošto nije lako u velikoj promjenjivosti. Ako termin sustav uzmemo općenito, kao međupovezanost različitih elemenata, ako pod njim ne mislimo, kako je to uobičajeno, neko određeno društveno uređenje, onda religija, kršćanska zajednica, predstavlja jedan od elemenata sustava, a i sama je sustav/sistem unutar toga sustava. Odatle i potreba uključivanja, što se zbiva i bez izričite volje, spontano, po osobama koje ne mogu ne sudjelovati u društvenim sustavima. Možemo razlikovati otvorene i zatvorene sustave. Zatvoreni sustavi uglavnom više ne postoje. To su oni koji zadovoljavaju sve svoje potrebe unutar sebe i ne primaju utjecaje izvana. To je bilo svojstveno patrijarhalnim društvima, poljoprivrednim sredinama.

Industrijalizacija i urbanizacija razbila je zatvorene sustave. Došlo je, međutim, u međuvremenu i do općenitog slabljenja svakog sustava. Društva se sve više segmentaliziraju i privatiziraju. U gradovima je sve naglašenija individualizacija, mada gradski čovjek zbog toga osjeća veliku osamljenost, pomanjkanje ljudskih kontakata. Otvoreni sustavi su zato suočeni s neprestanim množenjem društvenih interesa koji traže veliku dinamiku samoga sustava.

Integracija se zbiva najčešće po “privatnom kompromisu”. Svatko danas želi neku “intimnost s odstojanjem” pa se zato teško uklapa. Sve to pogađa i Crkvu, crkvenu zajednicu. Pluralizam je činjenica i potreba suvremenog društva. U industrijaliziranoj i urbaniziranoj sredini razgrađuju se i posljednji ostaci patrijarhalnog odnosa ponašanja, npr. u obitelji, u drugim sličnim zajednicama, društvenim grupama. Otvara se opći proces “partnerstva”, neposrednosti (neposredovanosti) i demokratizacije.

Demokratizacija je postala ne samo potreba društveno-političkih uređenja, nego sveukupnog života. Proces koji vodi k njoj pogađa sva područja ljudskog života i aktivnosti; kulturu, ekonomiju, obitelj, slobodno vrijeme, itd.⁵ Jasno da ni kršćanska zajednica, ukoliko neminovno ulazi u splet svih elemenata sistema, ne može biti pošteđena toga procesa. Štoviše, moramo naglasiti, ona bez određenog uključenja u taj proces ne može na djelotvoran način biti angažirana u suvremenom društvu, svijetu. Autentična funkcija crkvene zajednice proizlazi iz pobude vjere. Odnos prema Kristu, vjera i vjerske vrednote oplođuju vjernika za djelo. Duh Sveti i njegovo sveto djelovanje očituje se po prisutnosti svakog pravog kršćanina u odnosu s drugim ljudima.

Jedan je zato dio služenja crkvene zajednice u društvu spontan, čovjek s čovjekom, čovjek prema čovjeku, a drugi institucionalan, što čini zajednica kao takva. Radi ovog institucionalnog djelovanja potrebno je odrediti i odnos Crkve kao institucije i njezinih institucija prema Državi, odnosno društveno-političkom uređenju (sistemu). Kako je poznato iz već citirane pastoralne konstitucije Drugoga vatikanskog sabora, Crkvu u njezinu angažmanu i služenju u društvu ne vodi nikakva zemaljska ambicija, ona nema nikakav “svoj” društveno-politički sustav, poštuje autonomiju zemaljskih vrijednosti pa, dosljedno tome, prihvaća svaki legitimni društveni poredak koji su ljudi slobodno izabrali.

Imajući sve to pred očima, gotovo je nezamisliv uspješan pastoral u sadašnjem pluralnome društvu, a čini se, posebno onome koje nadolazi kao plod informatike i globalizacije, bez izoštrene osjećaja suodgovornosti za zajednički uspjeh, zajedničko dobro. Ako svekoliko djelovanje Crkve u svijetu mora imati pastoralni karakter, onda osjećaj pripadanja crkvenoj zajednici uključuje i prihvaćanje i uključenje u zadaće koje crkvena zajednica, kao subjekt, ima u živom tkivu pluralnoga ljudskog društva.

3. Suodgovornost u sklopu bitnih teoloških načela pastoralna

⁵ N. GREINACHER, *Crkvene strukture pred sutrašnjicom*, KS, Zagreb, 1970, str. 79.

U svjetonazorski i vjerski različitom okružju, u kojem se još nije do kraja afirmirao duh dijaloga, Crkva također, na temelju istih svojih temeljnih načela, mora postati pastoralno djelotvorna. Ne radi se samo o moralnoj zauzetosti za čovjeka, niti samo o kritici društva s moralnog stajališta, već i o sudjelovanju u stvarnoj djelatnosti za spasenje ljudi. Svijest pastoralne, navjestiteljske suodgovornosti prožima se ostalim bitnim načelima, odnosno zahtjevima pastoralna.

a. Načelo autentičnosti vjere⁶

Razlog za isticanje ovog načela, unatoč tome što bi ono moralo biti samo po sebi prisutno u pastoralu, leži u činjenici da suvremeno kršćanstvo nije uvijek autentično evanđeosko. Transformirano u kulturu, pretvoreno u objektivne religiozno-kulturne obrasce življenja, ne nosi uvijek živo svjetlo vjere za pojedine osobe koje se još uvijek smatraju pripadnicima kršćanstva. Jednostavno, više ne možemo u pastoralnim nastojanjima polaziti od pretpostavke da su svi kršćani ujedno i vjernici Isusa Krista. Na djelu su procesi dekristijanizacije. Sekularizam i ateizam, agnosticizam, raznovrsni religijski sinkretizam (sekte...) nastoje uspostavljene kršćanske vrednote odvojiti od žive vjere u Krista, dapače čak i od samog kršćanskog imena. Događa se i sekularizacija kršćanskih religioznih obrazaca, simbola i sl. Oni se žele staviti u širi kulturni kontekst, isprazniti najprije od vjere, a potom i od istinskoga kršćanskog sadržaja. Zadobivaju funkciju neke svjetovne religije. Radi toga se s pravom sve češće govori o potrebi nove evangelizacije kršćanskih sredina, pa i same Crkve.⁷ Ovo načelo, primijenjeno u župnom pastoralu, želi tu potrebu naviještanja staviti u samo žarište.

b. Načelo povijesnosti – kontinuiteta

Crkva, kao cjelina i na svim svojim razinama, mora voditi računa o svom povijesnom putu. On pak je nadasve konkretan i nije u svim svojim sastavnicama jednoznačan niti jednolinijski. Uvjetuju ga okolnosti mjesta i vremena, što zahtijeva neprestanu prilagodbu crkvenih struktura, sveg onog kontingentnog, u cilju potpunijeg i vjernijeg ostvarivanja i izvršavanja onog zadanog od Krista. U taj sklop spada čitanje znakova vremena, uočavanje povijesnih tendencija svijeta u njegovim zakonitim autonomnim stremljenjima. Povijesna tendencija pojedinog vremena, koja se očituje kroz dominiranje

⁶ Ovo što slijedi vidi opširnije u: B. Z. ŠAGI, *Pastoral župne zajednice*, KS, Zagreb, 1981, str. 32-38.

⁷ PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi*, KS (Dokumenti 50), Zagreb, 1976.

određenih naglasaka i kretanja u kulturnim i drugim obrascima života, načinu mišljenja i sl., postavlja teologu pitanja na koja se ne mogu dati negdašnji odgovori, a pastoralistu zadatak da tako oblikuje pastoralnu praksu da se kršćanstvo može utjeloviti u stvarna povijesna kretanja u svom vremenu i prostoru.

Sljedeća zadaća u tom sklopu jest briga za kontinuitet,⁸ što se na razini župe povezuje sa tradicijom, religioznim običajima i svime što živi kao religiozna činjenica, pa i kao neki religiozni ostatak, kad ljudi tog više nisu ni svjesni. Nigdje u pastoralu nije moguć neki diskontinuitet, nagli raskid s onim što sačinjava konkretnu religioznu svijest, a pogotovo to nije moguće na razini župe. Ali istovremeno mora se otvarati put novome da se tradicija ne pretvori u tradicionalizam. Zbog toga župa na jednom određenom teritoriju mora biti dinamična i pluriformna struktura, sposobna da se u Duhu Svetome samoostvaruje kao zajednica u pokretu, zajedno s kretanjem konkretnog svog ambijenta, bilo seoske bilo gradske sredine. Te dvije sredine danas se najčešće međusobno prožimaju, tako da je gradsko još uvijek nekako i seosko, a seosko više nije samo seosko.

Kontinuitet oblika religioznosti, napose one koja ima svoje izvorište u pučkoj religioznosti, a ne može se ni napustiti, ni posvema održati u sredini koja se mijenja, postaje posebno delikatan. Za sve je to potrebno i sociološko istraživanje koje, dakako, ne može provesti sama župa. Danas se dobro programiran pastoral ne može voditi bez istraživanja. Do teških pogrešaka i fatalnog diskontinuiteta često dolazi upravo zbog čistog voluntarizma koji prevladava na području župnog pastorala. Istodobno pak treba sve jasnije naglašavati da potreban kontinuitet nije puki reaktivni imobilizam.

c. Načelo zajedništva

Već je u dosad rečenome ovo načelo dovoljno izbijalo kao ključna označnica primjene koncilске ekleziologije na pastoralni rad. Izlazi to iz samog shvaćanja župe kao zajednice osoba na jednom označenome teritoriju. Teritorijalnost se, kako smo već naglasili, ne smije tumačiti na štetu sabiranja osoba. Prema tome, za praktično oživotvorenje načela zajedništva u cjelokupnome župnom pastoralu valja voditi računa o psihološkim, sociološkim i teološkim razlozima sabiranja osoba u zajednicu ili spontane skupine, tako da to sabiranje bude crkvotvorno. Potrebna je određena tolerancija među različitim skupinama, solidarnost i svijest o zajedništvu, koje

⁸ B. Z. ŠAGI, *Traganja za novom crkvenom praksom*, KS, Zagreb, 1982, str. 48-51.

je u životnoj praksi uvijek nesavršeno. Zajedništvo što ga župa izgrađuje, prije svega je otajstvena stvarnost, a tek drugotno sociološka, koja u vremenu može zadobivati različite oblike. Zato je i prvotno predmet teološke, a tek potom sociološke prosudbe. Župa je zato na neki način i zajednica malih zajednica koje se iz slobodnih poticaja žive vjere (karizme Duha Svetoga) sastaju. Ona sve njih sabire u mnogooblično jedinstvo.

Dakako, opcija za pastoral zajedništva osoba u vjeri ne znači da se Crkva evangelizacijski ne obraća i širokim slojevima kršćanskog naroda, ali se nameće zadatak premišljanja metoda u obraćanju masama nekad monolitnoga kršćanskog naroda, da ne iznevjeri izgradnju kršćanskog zajedništva koje se sada gradi unutar pluralne ljudske zajednice raznih društvenih sustava.

d. Načelo suodgovornosti

Zajednica, sama po sebi, uključuje i pretpostavlja određenu dinamiku odnosa među osobama – npr. dijalog i neku mjeru suodlučivanja. Osoba se ne može razvijati u djelotvornog člana zajednice ako ne dođe u odnos *suodgovornosti* u razvitku zajednice. Svijest pripadanja zajednici ujedno je i svijest suodgovornosti u svemu što se na zajednicu odnosi. Crkvenu zajednicu ne smijemo zamišljati kao čistu spontanu grupu. Ona ima svoju povijest, svoju tradiciju, svoje objektivne vrijednosti, svoje institucije. Od velike je važnosti nutarnje ustrojstvo zajednice. O nutarnjem ustrojstvu, po kojem zajednica funkcionira, zavisi suodgovornost članova i njihova aktivnost, kreativnost. To pak ustrojstvo, iako je u bitnom *zadano* (hijerarhijska zajednica – hijerarhijska suradnja više subjekata), može tijekom vremena zadobivati praktičan oblik koji pogoduje ili ne pogoduje kreativnosti zajednice. Moguće je, a danas i prijeko potrebno, da funkciju hijerarhijski ustrojene zajednice prožima određeni “demokratski” stav svih relevantnih čimbenika zajednice, nasuprot onom autoritarnom koji se bio uvriježio u nekadašnjem pastoralu i još nije posve iščezao. Po tom autoritarnom stavu, sav se pastoral mjerio i prosuđivao po hijerarhijskom autoritetu. On je bio sav iznad, pa je sva odgovornost bila usmjerena samo vertikalno, od nižeg prema višem, a gotovo nikakva od viših prema podređenima.

Načelo suodgovornosti na neki način znači primjenu koncilske ideje kolegijaliteta na samu bazu. Osnovna zajednica mora postati najšire otvorena struktura za kršćanski angažman svih vjernika. U tom kontekstu valja razvijati slobodu inicijative, uvažavati karizme; sve što nastaje po slobodnoj inicijativi i

karizmi ugrađivati u zajednicu da se zajednica može osjećati kao živi subjekt – nosilac cjelokupnog crkvenog poslanja prema različitosti duhovnih darova i službi. U takvoj zajednici, kroz neprestani nutarnji dijalog, laici i klerici mogu sve potpunije uvidati svoje pravo mjesto. Mogu se kritički odnositi prema zajednici, stalno otkrivati, unutarnjom kritikom, u njoj samoj znakove vlastitoga vjerskog produbljenja ili slabljenja.

Zaključne teze

Zajedništvo rada. U čisto operativnom smislu, treba gajiti pastoralna tijela kao što su *prezbiterij* (zajednički rad prezbitera, redovnika, redovnica...),⁹ *prezbiterska i pastoralna vijeća*,¹⁰ kao i Zbor (kolegij) suradnika npr. na razini župe. Taj zbor suradnika posebno je važan ako se želi dobro formirati laičke pastoralne službe.

Svijest hijerarhijskih službi. Hijerarhijski strukturirane pastoralne službe u crkvenoj zajednici imaju osnovnu funkciju da kroz njih spasiteljski čin biva sakramentalno i povijesno prisutan svakoj generaciji.¹¹ U to se ugrađuje suodgovornost kao duhovno-moralna kategorija. U to treba ugrađivati i laičke službe, one sada i uvijek činjenične, koje se obično ne nabrajaju (od roditeljske do političke ili novinarske...), zatim one koje se osnivaju i od crkvenog autoriteta verificiraju, koje treba staviti u suradnički odnos s onim zaređenim službama. Uz prezbiterij i suradnički kolegij.

Poslušnost hijerarhijskim autoritetima. “U vjernosti pak i u služenju autoritetu vlastitoga biskupa, prezbiter će ostvariti zajedništvo koje zahtijeva izvršavanje njegove svećeničke službe, iskusniji pastiri lako uviđaju kako je potrebno izbjegavati svaki oblik subjektivizma u vršenju službe i suodgovorno prihvaćati programe. Takvo prihvaćanje, osim što je izraz zrelosti, pridonosi izgradnji jedinstva u zajedništvu koje je potrebno u djelu evangelizacije.”¹² «Autonomija, sloboda i odgovornost što se zahtijevaju ne samo ‘pred Bogom’ nego i pred Crkvom kao socijalno-religioznom institucijom i, osobito, pred njezinom

⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Direktorij za službu i život prezbitera*, br. 20-33, IKA, Zagreb, 1994.

¹⁰ Usp. B. Z. ŠAGI, Suodgovorno sudjelovanje laika u izgradnji partikularne Crkve, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* (1985), br. 10 i 11.

¹¹ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, sv. II, KS, Zagreb, 1982, str. 281.

¹² KONGREGACIJA ZA KLER, *Direktorij za službu i život prezbitera*, br. 24, IKA, Zagreb, 1994.

hijerarhijom: jesu zahtjevi koji se, s druge strane, poklapaju bar u osnovi s određenim zahtjevima evanđelja.«¹³

Duhovna izgradnja prezbitera za prezbiterij kao tijelo. »'Poslušnost' u pitanju duhovnog života svećenika poprima neke osobitosti o kojima valja ponovno razmisliti.« Prezbiterska poslušnost je: »apostolska« poslušnost; zahtjev zajedništva ... »traži asketsku uzdržanost ... u smislu ostavljanja prostora subraći da mogu pokazati svoje sposobnosti i talente bez ikakve ljubomore, zavisti i suparništva... solidarna. Ona polazi od pripadnosti jedinstvenom prezbiteriju i uvijek unutar njega izražava usmjerenja i suodgovorne izbore«; ima posebni značaj »pastoralnosti«.¹⁴ U tu su svrhu potrebne dobre informacije, javnost inicijativa unutar prezbiterija, dogovarati se i držati se dogovora. Razvijati pastoralnu duhovnost u kojoj je razvijena svijest odgovornosti pred Kristom, Crkvom i uzajamno unutar prezbiterija – to je onda i uzajamna suodgovornost.

Jasnija definicija odnosa u organizacijskim strukturama pastoralna i neka vrsta kodeksa ponašanja – potreba pastoralnih direktorija u pojedinim pastoralnim jedinicama – župa, dekanat, itd. «U kršćanskoj zajednici moralne smjernice učiteljstva, bez dvojbe, imaju veliko značenje. No bez lojalnosti i poslušnosti Učiteljstvu, nema bez odgovorne savjesti vjernika.»¹⁵ «Spontanost, stvaralaštvo, mašta i samoinicijativnost su naglašene i zaželjene vrednote, ali često prihvaćene sa sumnjičavošću, otežane i zapriječene upravo od onih koji zagovaraju načelo supsidijarnosti i teoretski postavljaju jačanje snagu osobe.»¹⁶ U svim inicijativama i poduzetim pothvatima gajiti osjećaj odgovornosti za cjelovitost crkvenog poslanja. Poslanje je jedno, a službe i darovi - koji pridonose cjelini - različiti.

Potreba konstruktivne kritičnosti. Ne ugrožavaju i nisu opasni kritični kršćani, nego mnogo više nekritični i prilagodljivi, "dobri" i previše poslušni, ti koji se daju manipulirati, i "kultu ličnosti" podložni suvremenici. Potrebno je razvijati neku vrstu, kako se izrazio K. Rahner, "Potentiae oboedientialis".¹⁷ To pretpostavlja iskrenu i otvorenu, pa i kritičku komunikaciju s pretpostavljenima, bilo u župi, bilo na višim hijerarhijskim instancijama. »Svako je izvanjsko reguliranje uzaludno, ako mu svrha nije da u osobi razvije osjećaj za stvaralačku

¹³ B. HÄRING, *Kristov zakon*, sv. II, KS, Zagreb, 1980, str. 137.

¹⁴ IVAN PAVAO II., *Pastores dabo vobis*, br. 28, Glas Koncila, Zagreb, 1998.

¹⁵ H. MISSALLA, Pokorščina in vest, u: *Znamenje* 5 (1989), str. 424.

¹⁶ *Ondje*, str. 425.

¹⁷ K. RAHNER, *Hoerer des Wortes*, Muenchen, 1963.

odgovornost i za zajedništvo. Osjećati se odgovornim za svoju braću, to ne umanjuje, već produbljuje slobodu."¹⁸

¹⁸ J. MARITAIN, *Cjeloviti humanizam*, KS, Zagreb, 1989, str. 220.

**SHARED RESPONSIBILITY – THEOLOGICAL PRINCIPLE OF
MODERN PASTORAL WORK**

Bono Zvonimir Šagi

Varaždin, Croatia

Summary

Having ecclesiology of the Second Vatican Council as its starting point, the article shows how deeply the term shared responsibility is enrooted in both the nature and the mission of the Church. The Church is called to witness the values of the Gospel, thus every baptizand should become aware of shared responsibility when it comes to social events - using the vigour of the calling of a witness in accordance with his/her duty to read the signs of time. On the other hand, shared responsibility has its origin in the very nature of communion within the Church. Therefore it embodies the application of the Council concept of collegiality to the very basis. In pastoral practice it means the union in work, creation of cooperative relations, reinforcement of pastoral spirituality in the form of a mutual shared responsibility aimed at the integrity of the mission of the Church, the spirit of initiative, and at development of awareness of the need for a constructive criticism versus “good” obedience.

Key words: *shared responsibility, pastoral work, cooperative relations, communion, creative responsibility, constructive criticism.*